

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ СТАМБЕНЕ АРХИТЕКТУРЕ АЛФРЕДА МЕЛАМЕДА У БЕОГРАДУ (1933–1941)

ВЛАДАНА ПУТНИК ПРИЦА

САЖЕТАК:

Алфред Меламед је сврстан у мало познате београдске архитекте о чијем животу и раду постоји мало података. Међутим, спроведено истраживање показало је да је он имао плодну каријеру с неколико остварења високог квалитета. Циљ овог чланка је да стручну јавност боље упозна с његовим животом и радом. Студије архитектуре завршио је у Берлину, где је и започео своју пројектантску каријеру. Око 1933. године враћа се у родни Београд и отвара сопствени биро. До почетка Другог светског рата, махом се бавио пројектовањем стамбених зграда које ће бити фокус овог рада. У Меламедовом београдском опусу посебно се истичу три дела: неизведена кућа у Пушкиновој 6 (1933), стамбено-пословна зграда у Савској 5 (1936) и стамбена зграда у Милоша Поцерца 34 (1939–1940). Меламедов архитектонски израз одликује примена иновативних материјала и решења у ликовној обради фасаде, али исто тако и просторна организација, што га може сврстати међу најистакнутије протагонисте београдског модернизма.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Алфред Меламед, стамбена архитектура, Београд, међурајни период*

ABSTRACT:

Architect Alfred Melamed is one of the lesser-known Belgrade architects and we have only a few data about his life and work. However, the conducted research has revealed that Melamed had a fruitful career with several high-quality achievements. Therefore, this paper aims to present more details about his life and work to a wider public. Melamed graduated in Berlin, where he also spent his first several years of designing career. He returned to his hometown Belgrade around 1933 where he set up his own designing office. Until the outbreak of World War II, Melamed mainly designed residential buildings, which will be the focus of this paper. From his Belgrade opus, three designs particularly stand out: the unfinished house in 6 Puškinova Street (1933), residential and commercial building in 5 Savska Street (1936) and the residential building in 34 Miloša Pocerca Street (1939–1940). Melamed's architectural expression is characterized by application of innovative materials and solutions in the decoration of façades but also in the spatial organization, which is why he could be included among the most eminent protagonists of modernism in Belgrade.

KEYWORDS: *Alfred Melamed, residential architecture, Belgrade, interwar period*

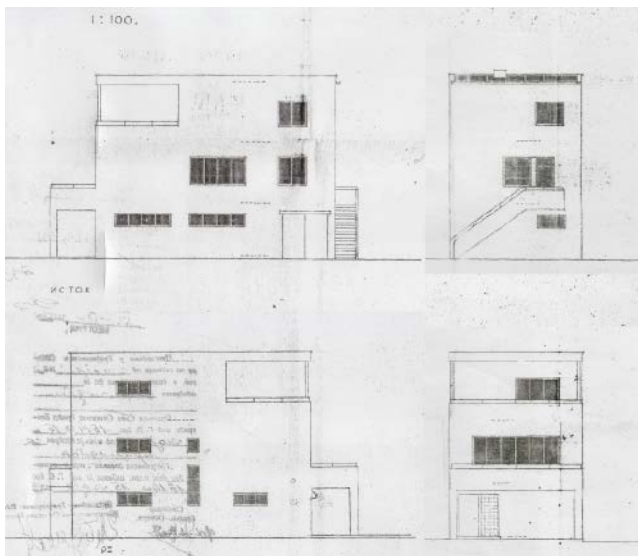
Алфред Меламед припада групи међуратних београдских архитеката о којима у досадашњој историографији готово да није било речи. Он није помињан ни у прегледним чланцима о јеврејским архитектурама у Београду.¹ Разлог због чега је један од заборављених протагониста београдске модернистичке сцене лежи у чињеници да се није знатније јавно експонирао, те о њему и није остало много писаних трагова у стручној периодици. Међутим, архитектонски опус који је оставио за собом сведочи о истанчаном ауторском сензибилитету и радикалним модернистичким схватањима. Због тога овај рад представља покушај да се одгонетну живот и дело једног од истакнутих градитеља Београда током четврте деценије двадесетог века.

Алфред Меламед је рођен 2. септембра 1901. године у Београду, од оца Јакова и мајке Регине, рођене Давичо.² Студирао је архитектуру у Берлину и познато је да је одређени период раног стваралаштва провео тамо, међутим, његове активности и пројектантска делатност током берлинског периода нису познате.³ Постоји могућност да је као млади архитекта радио у неком од берлинских пројектантских бироа. Још док је живео у Берлину, Меламед се 1931. године прикључио Групи архитеката модерног правца и, иако није био нарочито активан нити је познато да је излагао на изложбама, остао је члан све до гашења удружења 1934. године.⁴ Бранислав Којић је о њему говорио као о *Србину на њивременом раду у Берлину*.⁵ За разлику од многих колега, није пројектовао зграду или кућу за себе, већ је током читавог боравка у Београду становао приватно, прво у Улици Тадеуша Кошћушка 24, а од 1939. године па све до одласка за Сједињене Америчке Државе 1941. године у Нушићевој 20.⁶ Крајем 1936. године оженио се Софијом Ландес, највероватније емигранткињом из Русије, тачније Лавова у данашњој Украјини.⁷ На основу писма упућеном архитекти Николи Шерцеру, који је започео своју пројектантску каријеру у Меламедовом бироу, сазнајемо да је Меламед у априлу 1941. године емигрирао у Сједињене Америч-

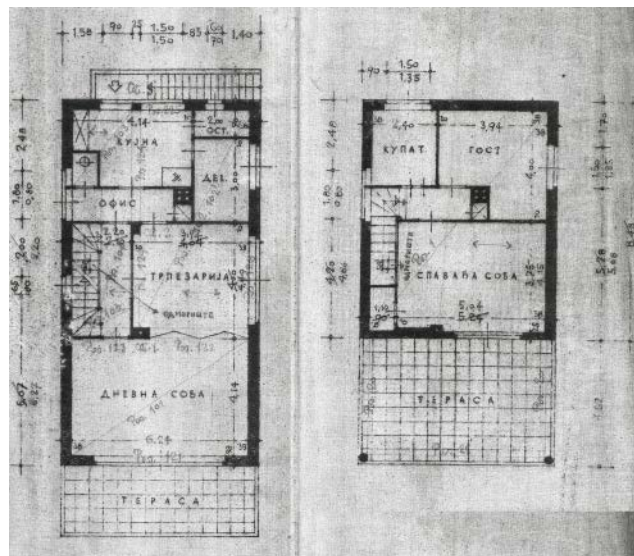
ке Државе.⁸ Ову чињеницу додатно потврђује и одсуство Меламеда са списка Јевреја и супружника Јевреја који су, према наредби војног заповедника у Србији од 30. маја 1941. године, поднели Општини града Београда пријаве о имовини.⁹ Меламедов боравак у САД-у за сада није довољно разјашњен, али је познато да је живео у Њујорку на адреси 2345 *Broadway*.¹⁰ Преминуо је 1. септембра 1965. године у 64. години.¹¹

Прво појављивање Меламеда на југословенској архитектонској сцени било је учешће на конкурс за кафану и ресторан на Топчидеру 1931. године и том приликом његов рад је откупљен.¹² Исте године на конкурс за санаторијум на Авали Меламед је заједно с архитектурама Мишом Манојловићем (1901–1941) и Исаком Азриелом (1903–?) освојио трећу награду.¹³ Иницијалне информације о архитектонском опусу Алфреда Меламеда могу се добити из спискова одобрених планова у *Београдским ојштинским новинама* почевши од 1933. године, па се може претпоставити да се он после два успешна конкурса и приступања ГАМП-у те године и вратио у Београд из Берлина и покренуо приватну праксу. Разлог његовог враћања у родни град може се потенцијално довести у везу и с политичком и економском кризом која је довела до укидања Вајмарске републике.¹⁴ Током свог стваралаштва није био запослен у Архитектонском одељењу Министарства грађевина нити у Техничкој дирекцији Општине града Београда или у некој другој државној институцији, већ је радни век у Београду провео у сопственом приватном бироу, где је махом пројектовао стамбене зграде.¹⁵ Сарађивао је са Самуилом Заксом, чија је фирма била извођач на већини његових пројеката. Поред активности у ГАМП-у, Меламед је био и у управи Инжењерске коморе.¹⁶ За сада је познато да је, уз стамбену архитектуру, пројектовао 1934. године и једно постројење фабрике хемијских производа за предузеће „Валор“ у Булевару ослобођења 69.¹⁷

Прву већу поруџбину Меламед је добио 1933. године. Задатак је био да понуди Милану Јовановићу нов нацрт за његову кућу, која би

Сл. 1 / Кућа Милана Јовановића, Пушкинова 6, нацртѝ фасаде, 1933. (извор: ИАБ)

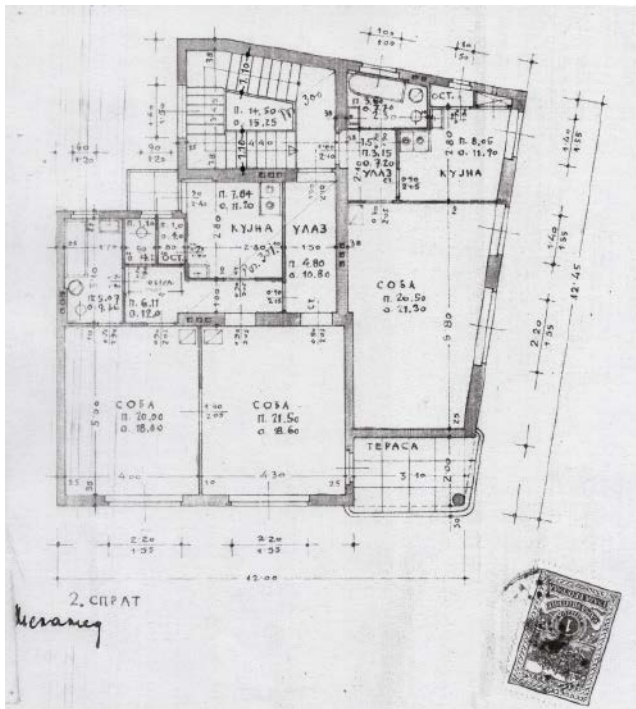

Сл. 2 / Кућа Милана Јовановића, Пушкинова 6, основа високој њриземља и сѝраића, 1933. (извор: ИАБ)

била саграђена на адреси Пушкинова 6. Претходно понуђено решење Душана Дингарца пројектовано је у истористичком духу и могуће је да је инвеститор ипак пожелео стилски савременије решење за свој нови дом. На основу сачуваног пројекта стиче се утисак да је инвеститор дао пуну слободу архитекте. Посреди је била кућа скромних димензија, свега 111,3 м² површине у основи. Целокупан изглед и решење екстеријера ове минијатурне виле одаје утисак снажног утицаја архитектуре Адолфа Лоса [Adolf Loos, 1870–1933] и његових вила Моиси [Moissi, 1923], Молер [Moller, 1928] и можда у највећој мери Милер [Müller, 1929–1930]. Најближи београдски пример за компарацију била би вила Прендић архитекте Милана Злоковића (1898–1965), која настаје истовремено с овим пројектом.¹⁸ Попут Лоса и Злоковића, Меламед је у пројектовању овог здања користио *нему сѝољаињосѝ*¹⁹: јасне равне површине, предоминантну кубичну форму која не открива много о ентеријеру, прозоре неједнаких димензија и распореда, раван кров (сл. 1). Његов третман прозорских отвора такође се може довести у везу с кућа-

ма Волф [Wolf], Ланге [Lange] и Естерс [Esters], које је Лудвиг Мис ван дер Роје [Ludwig Mies van der Rohe, 1886–1969] пројектовао између 1925. и 1928. године.²⁰

Иако је естетика Лосове архитектуре доминирала на Меламедовом пројекту, он ипак није у потпуности применио *raumplan*.²¹ Без обзира на ту чињеницу, просторна организација куће показивала је многе иновативне моменте. Преко наткривеног прилаза се приступало предсобљу и холу у приземљу, одакле су степенице водиле на спрат. Поред предсобља је пројектована мала гардероба с уграђеним плакарном и зидним чивилуком. Десно су били предвиђени подрум, остава, перионица и гаража. Ниво високог приземља подељен је на две функционалне зоне: помоћне просторије које се састоје од кухиње, оставе и девојачке собе и до којих се може засебно доћи степеништем из дворишта, и репрезентативне просторије, трпезарију и дневну собу које раздвајају *хармоника* врата. Из дневне собе био је предвиђен излаз на терасу. На последњем спрату су били пројектовани купатило, гостинска и спаваћа соба са излазом на пространу терасу (сл. 2).

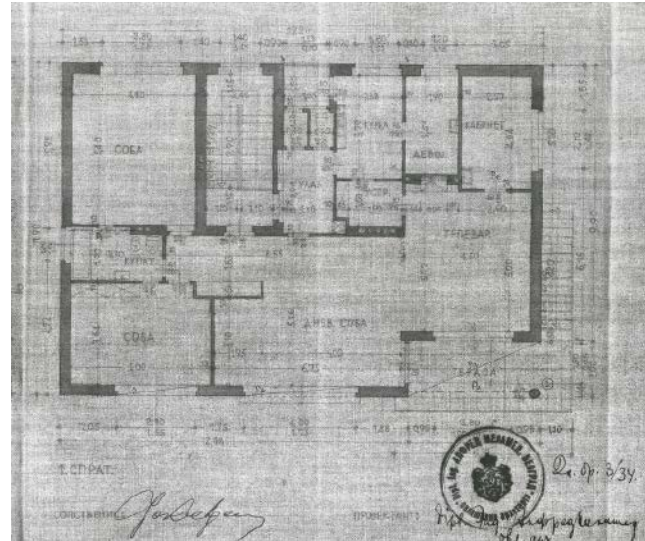

Сл. 3 / Стамбена зграда Олие Решовски, Рачкој 1, основа другој сираја, 1933. (извор: ИАБ)

Меламед је предвидео да све терасе буду покривене цементним плочама.²²

С обзиром на чињеницу да у сачуваној пројектној документацији не постоји употребна дозвола која би посведочила о извођењу грађевине, као и да је на адреси Пушкинова б 1940. године подигнута вила с атељеом сликара Младена Јосића (1897–1972), према Злоковићевом нацрту,²³ извесна је сумња да кућа Милана Јовановића никада није изведена. Та чињеница свакако не умањује значај који овај до сада непознати пројекат има у Меламедовом стваралаштву и може се сврстати међу врхунске примере београдског модернизма.

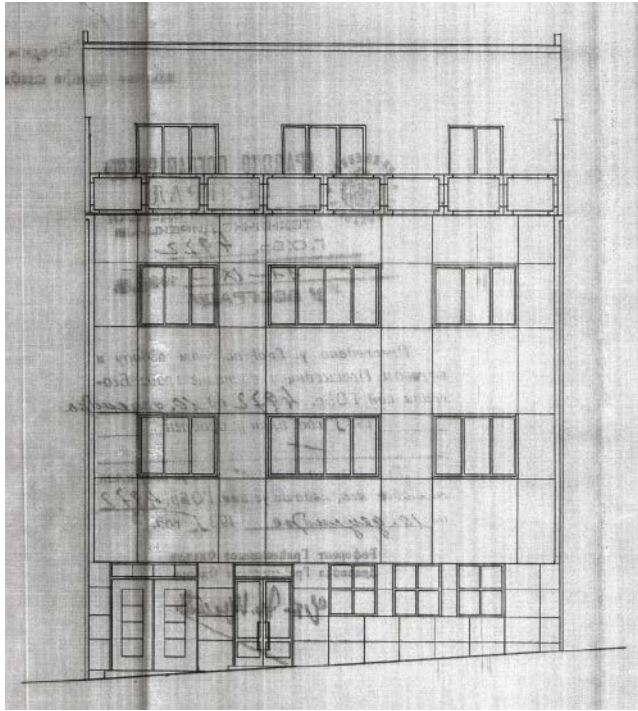
Меламед је 1933. године пројектовао и далеко конвенционалније решену стамбену зграду за Олгу Решовски, на углу Цвијићеве улице и Рачкога. У приземљу су се налазили двособан стан и радионица. На првом спрату је био четворособан стан власнице (сл. 3), док су на другом спрату била два стана за издавање.²⁴ Читава грађевина

Сл. 4 / Стамбена зграда Јакова Адање, Булевар кнеза Александра Карађорђевића 55–57, основа сираја, 1934. (извор: ИАБ)

одише модерним духом, фасаде су једноставно решене с ритмом двокрилних и трокрилних прозора. Међутим, модерност умањује коси кров прекривен црепом. Оно што заиста издваја ову зграду јесте третман угла специфично решеним лођама. Насупрот правим линијама које доминирају остатком фасаде, Меламед контрастира заобљени и благо истурени волумен лођа, додатно потцртаних челичним профилем округлог пресека у виду завршетка оgrade и ступцем кружне базе који перфорира оба спрата и визуелно обједињује две лође.

Следеће године пројектовао је зграду трговца Јакова Адање у Булевару кнеза Александра Карађорђевића 55–57, чија је изградња завршена у априлу 1935. године. Попут пројекта за кућу Милана Јовановића, архитекта је и овде применио одређене елементе компоновања блиске Лосовој архитектури; плошне фасаде, кубичну структуру и неправилан распоред прозора. И овде је ко-

Сл. 5 / Стамбена зграда Најана Баруха, Добрачина 22, изглед ирочеља, 1935. (извор: ИАБ)

Сл. 6 / Стамбено-иловна зграда Јосифа Симона, Савска 5, 1936. (фотографија аутора)

ришћен изузетно велики дијапазон прозорских отвора, различите димензије четворокрилних, затим трокрилних, различите типове двокрилних и више димензија једноставних прозора. Ограде балкона решене су у виду панела од жичане мреже, у складу са дизајном ограде која представља јасну референцу на ограду испред Лосове виле Молер. Иако ретко коришћена у стамбеној архитектури Београда, слична ограда употребљена је на стамбеној згради у Иванбеговој 9, ауторског тандема Мише Манојловића и Исака Азриела 1936. године.²⁵

У сутерену су поред гараже биле смештене перионица, сушионица и остава. У зграду се преко простране терасе приступало на ниво приземља где су се налазили једна засебна стамбена јединица са собом, кабинетом, кухињом и купатилом и један двособан стан. Станови су веома функционално пројектовани, с предвиђеним уградним плакарима, које је Меламед дослед-

но користио и на каснијим пројектима. Између приступне терасе и гараже уграђена је мала стаклена башта, која је највероватније служила за чување биљака изложених на тераси у зимским месецима. Читаву површину првог спрата заузимао је један четворособан стан који је највероватније био пројектован за инвеститора. Просторна организација је изузетно добро решена, с одређеним знацима ослобађања простора ка принципима *слободної џлана*.²⁶ Из главног улаза се ступало у јединствен непрекинут простор предсобља, дневне собе и трпезарије са излазом на терасу, која степеницама води на нижу зону терасе изнад гараже. Спаваће собе су заједно с купатилом издвојене с једне стране, а кухиња, девојачка соба и успрема с друге. Коначно, кабинет је смештен у угао стана и до њега се долазило преко трпезарије (сл. 4). Израдио је и пројекат надзиђивања спрата 1938. године.²⁷ Иако се не може са сигурношћу тврдити, кућа је данас или срушена или је њена

спољашњост у толикој мери измењена да је она данас непрепознатљива.

Сличан естетски приступ Меламед је применио и 1935. године на пројекту куће Естер Зунан у Улици генерала Васића 5. Мада пројекат за ову грађевину није сачуван у Историјском архиву Београда,²⁸ на основу сличности са зградом Јакова Адање може се потврдити Меламедово ауторство. Кућа се састоји из сутерена, приземља, спрата и тавана. У сутерену је смештена гаража. Као и на претходном остварењу, у пројектовању ове грађевине Меламед је користио сличан дијапазон прозорских отвора, застакљену површину степенишног тракта, коју је овог пута позиционирао ка улици. Такође, ограду балкона решио је на исти начин коришћењем правоугаоних рамова са жичаном мрежом. Коначно, поновио је степениште за споредни улаз из пројекта за кућу Милана Јовановића. Једноставност Меламедовог израза у извесној мери је нарушена накнадним ситним интервенцијама на грађевини, попут замене столарије и ограде. У згради је данас смештен Олимпијски савез Србије.

Исте године пројектовао је дозиђивање и надзиђивање приземне зграде трговца Натана Баруха у Добрачиној 22. Како је грађевина највероватније страдала током Другог светског рата и данас више не постоји, о њеном изгледу сведочи једино сачувана пројектна документација. Прва верзија пројекта била је конвенционалнијег дизајна, док је друга била далеко више у духу Меламедовог дотадашњег стваралаштва. Зграда се састојала из сутерена, високог приземља, спрата и мансарде. У сутерену су били смештени гаража, подрум, перионица и канцеларија с прозорима ка улици. На сваком спрату налазио се по један четворособни стан. Нацрт прочеља открива одређене идеје и мотиве које ће архитекта примењивати у свом даљем стваралаштву: комбиновање четворокрилних и трокрилних прозора, складне пропорције читавог прочеља, повлачење зоне мансарде и формирање терасе (сл. 5).²⁹

Стамбено-пословна зграда коју је Меламед пројектовао 1936. године за трговца Јосифа Си-

мона у Савској 5 заузима истакнуто место у његовом стваралаштву (сл. 6). Грађевина представља типолошки веома ретко и интересантно решење за тадашњу архитектонску продукцију. Поред улазног хола, који води ка спратовима, у зони подрума и приземља су велике просторије магацина. На првом спрату лево се налазио двособан стан, док је десно био канцеларијски простор с кружним степеништем које је водило до магацина. На другом и трећем спрату су пројектована по два стана, док је четврти спрат, имао један стан перионицу, пегларницу, таван за сушење веша, купатило за послугу и боксове за станаре. Приликом пројектовања станова Меламед је први пут увео уградне плакаре у предсобља. С друге стране, неуобичајен је положај лифта између два предсобља уместо широко заступљеног избора позиционирања лифта у центар степенишног тракта.³⁰ Меламед неће поновити ово решење на својим каснијим пројектима. Услед неправилног облика парцеле и одређених тенденција повлачења купатила из светларника ка прочељу, купатила станова с леве стране поставио је уз собу са улице, уметањем гардеробе као претпростора. На тај начин створио је ликовни ефекат карактеристичан за многе стамбене зграде четврте деценије двадесетог века. Међутим, уместо да као већина архитеката постави низ окулуса, Меламед се определио за један несвакидашњи облик правоугаоних прозора са заобљеним ивицама, али како је последњи спрат визуелно издвојен, уместо правоугаоног прозора купатила – неочекивано је постављен окулус. Минуциозан начин и складност Меламедовог ликовног компоновања у потпуности су остварени на фасади овог здања. Приземље је визуелно издвојено и обрађено плосним вештачким каменом. Улаз је смештен између гараже и низа застакљених површина магацина. Оригинална улазна врата су замењена, али се на основу пројекта може закључити да се архитекта водио једноставним дизајном који је примењивао на већини својих пројеката. Правоугаоно надсветло одвојено је од улаза надстрешницом. Прва три спрата визуелно су обједињена. Удвојени дво-

Сл. 7 / Улазна вратија стамбене зграде Моше Меламеда, Господар Јевремова 45, 1936. (фотографија аутора)

крилни прозори вертикално су уоквирени плитким испустом и наглашени парапетом од вештачког камена. Они фланкирају централну зону прочеља с балконима, од којих је балкон канцеларије нешто дужи у односу на друга два спрата. Дизајн ограда донекле понавља форму заобљених правоугаоних прозора. Хоризонтално постављени, правоугаони рамови испуњени су низом вертикалних профила. Четврти спрат обрађен је сасвим једноставно, с низом од једног трокрилног, два четворокрилна и још једним трокрилним прозором. Низ је завршен окулусом који заједно с вертикалним низом прозора купатила визуелно обухвата унутрашње поље прочеља.

Зграду у Господар Јевремовој 45 Меламед је пројектовао за приватника и рођака Мошу Меламеда 1936. године. Прва верзија пројекта датира из априла исте године, али из непознатих разлога у новембру је израдио нов нацрт по којем је изградња завршена у септембру 1937. године.³¹ За

Сл. 8 / Стамбена зграда Леона и Реине Глоауер, Койинјарева брзина 3, 1937–1938. (фотографија аутора)

разлику од тада већ широко заступљених подражавања улаза Момчила Белобрка (1905–1980),³² Меламед је на овом решењу користио смело концепирану мрежасту заштитну решетку у доњој половини стаклених поља. Преко њих су постављена два дијагонално сучељена рукохвата од *антикороа* (сл. 7). Стаклени парпет између двокрилних улазних врата и квадратног надсветла служио је за истицање адресе зграде. Рам портала изведен је од травертина, док је читав зона сокла изведена од босираног вештачког камена. Меламед је био међу првим архитектама у Београду који је користио босирани вештачки камен на фасади. Две године касније то ће учинити и архитекта Катарина Марковић Шајиновић (1896–?) на неколицини стамбених зграда.³³ Архитекта Леонид Макшејев (1897–1969) такође је у извесној мери користио босирани камен на стамбеној згради у Косовској 28 (1939).³⁴ На основу сећања породице Белобрк, Алфред Меламед и Леонид Мак-

шејев били су блиски пријатељи и сарадници,³⁵ па је индикативно да су креативно утицали један на другог, што се показало и на другим примерима. Уместо трокрилних прозора махом коришћених у том периоду, Меламед је употребио четворокрилне, повећавајући на тај начин стаклене површине на фасади. Прозорски отвори уоквирени су танким и дискретним профилима од вештачког камена. Централном зоном pročеља доминирају балкони са оградом која се састоји од низа паралелних профила кружног пречника. Узор оваквом дизајну ограде може се пронаћи у Лосовој архитектури, нарочито на вили Молер. Сличан дизајн ограде може се уочити и у стваралаштву Милана Злоковића, почевши од његове породичне куће у Интернационалних бригада 76 (1927–1928), преко виле Прендић па све до Универзитетске дечје клинике (1936–1940).³⁶ Међутим, Меламед је ограде оживео истравањем завршетка профила за неколико сантиметара. У пројектној документацији сачуване су две верзије фасаде pročеља. Оно што их разликује јесте позиционирање правоугаоних мансардних прозора заобљених ивица, које је већ користио на фасади у Савској 5 претходне године. На првој верзији прозори су постављени вертикално, док су на другој пројектовани хоризонтално.³⁷ Претпоставља се да је друга верзија изведена, с обзиром на чињеницу да је зграда надзидана.

Зграда се састојала од подрума, приземља, четири спрата и мансарде. У подруму су се налазиле перионица, оставе за огрев и котларница, до којих се долазило посебним улазом с улице. У приземљу су била смештена два стана и соба за настојника зграде. На сваком спрату су по два стана са по два улаза. У зони мансарде пројектована су два двособна стана, оставе за станаре и сушионице.³⁸ На овом пројекту Меламед је први пут ефектно избегао увођење светларника, омогућивши директно осветљење свим просторијама осим гардеробе, коју је увео као претпростор купатилу из спаваће собе. *Преламанњем* зида који дели предсобља два стана постигао је ефекат боље просторне организације. Тај принцип, уз коришћење закошених зидова и пролаза, по-

стаће карактеристичан за Меламедову стамбену архитектуру.

Стамбена зграда коју је пројектовао 1937. за извозника Леона Глогауера и његову супругу Регину преседан је у његовом модернистичком опредељењу. Зграда је подигнута 1938. године на адреси Копитарева градина 3 и представља модернизовану реминисценцију на француски академизам.³⁹ Прва верзија пројекта предвиђала је далеко декоративнију интерпретацију истористичке архитектуре, међутим, у другом, изведеном решењу он је у већој мери смирио композицију фасаде и оставио само неопходне елементе декорације.⁴⁰ Приземље је јасно визуелно одељено и обрађено у вештачком камену, с тим да је користио искључиво хоризонталне фуге како би га визуелно поделио и био идејно ближи босираном вештачком камену, који је преферирао, уместо неоренесансне интерпретације рустичног сокла. Спратови су визуелно обједињени са четири јонске лезене које формирају ритам близак Меламедовом сензибилитету груписања прозора по систему 1+2+1. Прозори у зони првог спрата су наглашени балустрадним парапетом. Полукружно завршени, акценатовани кључним каменом и лажним балконима с решетком од кованог гвожђа, фланкирани дискретним рељефним тракама, прозори другог спрата указују на *piano nobile*, упркос чињеници да се стан инвеститора налазио на првом спрату. Прозори трећег спрата решени су једноставно, као и кровни венац изнад којег се уздиже балустрада која скрива коси кров (сл. 8).

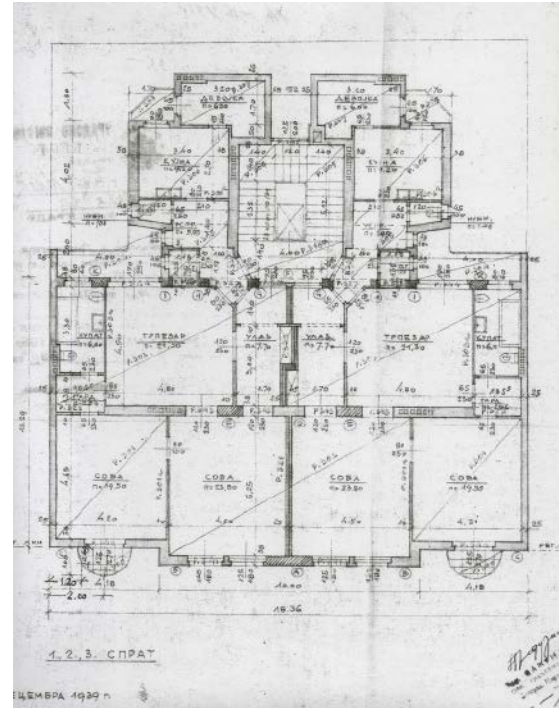
Приземље с централно позиционираним улазом решено је на конвенционалан начин. С леве стране смештена је гаража, а у дубини портирска ложа са собом за настојника. Са десне стране ближе улици налазиле су се подрумске просторије, а ка дворишту један једноособан стан. На првом спрату је четворособан стан власника и један једноособан стан окренут ка дворишту. На другом и трећем спрату су по један трособни и један двособни стан. На тавану су биле смештене остава, перионица и пегларница. Станови су ре-

Сл. 9 / Стамбена зграда Лава Фрајера, Милоша Поцерца 34, 1939–1940. (фотографија аутора)

шени на сасвим уобичајен начин, са два улаза и јасно груписаним просторијама. Изузетак представља једино начин на који је решио улазе уметањем зглоба и закошеног пролаза ради боље искоришћености простора.⁴¹

Последње Меламедово остварење, можда и једно од најзначајнијих, јесте стамбена зграда инжењера Лава Фрајера у Улици Милоша Поцерца 34. Пројекат је израђен у децембру 1939, а зграда је подигнута током 1940. године.⁴² На овој грађевини архитекта је применио низ иновативних решења и материјала. Кров је покривен салонитом – до тада неубичајеним материјалом. Фасада је у зони сутерена и приземља покривена босираним вештачким каменом, док је остатак изведен у теранови. Централна зона прочеља изнад улаза је благо истурена са по два пара двокрилних прозора. С друге стране, бочне секције прочеља формирају контратежу с истуреним полукружним балконима малих димензија, који

Сл. 10 / Стамбена зграда Лава Фрајера, Милоша Поцерца 34, основа ишијској сјраша, 1939–1940. (ИАБ)

имају ограду од једноставног низа усправних паралелних профила (сл. 9). Сличан приступ третману оградe Меламед је користио и на својим претходним пројектима, али је увођење балкона овог типа представљало нов мотив у стамбеној архитектури Београда крајем четврте деценије двадесетог века. Сличан третман балкона користио је и Леонид Макшејев исте године на стамбеној згради Адолфа Саба на углу Максима Горког и Милешевске улице.⁴³ Улазни портал зграде у потпуности је несвакидашње решење у београдској стамбеној архитектури. Супротно устаљеним решењима двокрилних или чак трокрилних улаза који би даље водили у улазни хол ка степенишном тракту и лифту,⁴⁴ Меламед је уз двокрилна стаклена врата с квадратним надсветлом и сасвим једноставно решеним рукохватом пројектовао један стаклени панел приближно истих димензија, попут излога. На тај начин изузетно пространи улазни вестибил је у потпу-

ности изложен погледу пролазника и изузетно добро осветљен. Формирање велике застакљене површине поред улаза међу првима је применио тада млади архитекта Владета Максимовић (1910–1994), на стамбеној згради вишег саветника Министарства финансија Душана Ђорђевића у Господар Јевремовој 48, 1936. године.⁴⁵ У извесној мери слично решење Макшејев је пројектовао 1939. на стамбеној згради адвоката Драгана Златановића у Косовској 28.⁴⁶ Међутим, уместо проширења вестибила, Макшејев је застакљени излог бочно од улаза искористио за осветљење портирове ложе и пролаза ка подрумским просторијама. Посебно је интересантна и вредна чињеница да ће се проширење стаклених површина у улазним партијама, као и самих вестибила, у потпуности остварити у станоградњи током шесте деценије двадесетог века, и то у остварењима архитеката попут Алексеја Бркића (1922–1999).⁴⁷ Под вестибила је покривен плочама белог мермера, с уметнутим малим квадратима црног. Степениште у вестибилу је такође покривено белим мермером, док је сокл ниско постављен и изведен од вештачког мермера у имитацији оникса боје меда. Таваница вестибила осветљена је са четири кружне плафоњере и једном подужном са светлом скривеним испод штука. Из вестибила се ступа ка степенишном тракту и лифту преко двокрилних врата с рукохватима идентичног дизајна попут оних на порталу стамбене зграде у Господар Јевремовој 45.

Зграда се састоји из подрума, сутерена, приземља, четири спрата, повученог петог, означеног на пројекту као мансарда. У подруму се налазила котларница за централно грејање, док су у сутерену били стан за настојника, два гаражна места, подрумске просторије које би потенцијално служиле за склониште и купатило за послугу. На сваком спрату су по два стана са два улаза. Први тип стана је трособан, док је други двособан. У зони мансарде пројектован је један трособан стан, док је други део спрата био резервисан за перионицу, пегларницу и сушару. Повлачењем последњег спрата један метар формирана је прос-

трана тераса. Иако су станови начелно пројектовани по устаљеним принципима просторне организације такозваног београдског стана,⁴⁸ Меламед је унео одређене функционалне ауторске специфичности, попут узиданих плакара у предсобљима и увођење гардеробе као претпростора до купатила. И на овом пројекту успео је да избегне увођење светларника, па су све просторије осим плакара осветљене директно (сл. 11).

Стамбена архитектура Алфреда Меламеда заузима значајно и посебно место на београдској архитектонској сцени четврте деценије двадесетог века. Новине које је увео у своја остварења, како на пољу ликовног третмана тако и на пољу просторне организације, сврставају га међу истакнутије и оригиналније ауторе. Меламед се с правом може сматрати једним од радикалнијих протагониста модерне архитектуре.⁴⁹ Искуство стечено на студијама и у првим годинама пројектантске каријере у Берлину несумњиво је обликовало његову архитектуру. Као и у случају његових колега, поставља се питање у којем би се правцу даље кретало његово стваралаштво да га ратне околности нису натерале да напусти родни Београд и нов живот потражи на другом континенту. Меламед свакако није спадао у нарочито продуктивне архитекте и његови клијенти су махом били припадници јеврејске заједнице у Београду. Међутим, стиче се утисак да мали број нама знаних изведених пројеката сведочи о промишљеном избору наруџбина, иако је пројектовао и мање репрезентативне грађевине, надградње, гараже и склоништа.⁵⁰ Међутим, исто тако је могуће да извештај број његових остварења још увек није атрибуиран, што остаје да се утврди у будућим истраживањима.

Др Владана Б. Путник Прица,
историчар уметности,
научни сарадник,
Филозофски факултет, Београд

НАПОМЕНЕ:

- 1] Đurić Zamolo 1992; Kadjević 2016.
- 2] У картону житеља наведен је 2. октобар, док је на умрлици наведен 2. септембар: ИАБ, картон житеља; <https://newspaperarchive.com/alfred-melamed-orbituary-214379751/> [26. 4. 2019]
- 3] Такође није познато у којој школи је Алфред Меламед студирао архитектуру. О оскудним подацима из Меламедовог живота видети у приватној заоставштини Николе Шерцера.
- 4] Приватна заоставштина Николе Шерцера; Којић 1979: 195–196; Камилић 2008–2009: 242.
- 5] Којић 1979: 172.
- 6] ИАБ, картон житеља.
- 7] ИАБ, картон житеља.
- 8] Приватна заоставштина Николе Шерцера.
- 9] Веселиновић 1992.
- 10] Приватна заоставштина Николе Шерцера.
- 11] <https://newspaperarchive.com/alfred-melamed-orbituary-214379751/> [26. 4. 2019]
- 12] *Време*, 27. јун 1931: 7.
- 13] *Полијтика*, 15. новембар 1931: 5; *Време*, 15. новембар 1931: 5. О Манојловићу и Азриелу у: Плијевски 2013.
- 14] Геј 1998: 168.
- 15] У прилог овим тврдњама сведочи недостатак персоналног досијеа у Фонду Министарства грађевина, као и недостатак иједног документа или потписаног пројекта који би указивао на Меламедов рад у некој од државних институција.
- 16] *Правда*, 12. април 1937: 7.
- 17] На основу теренског истраживања закључује се да постоји могућност да је реч о објекту који се данас налази у склопу Спомен-парка Топовске шупе; ИАБ, ОГБ, ТД, ф-ХVIII-25-1934.
- 18] Маневић 1989: 25; Благојевић 2003: 201–202.
- 19] Референца на Лосов постулат да грађевина треба да има нему спољашњост. Према: Благојевић 2015: 162.
- 20] Russel 1986: 18.
- 21] Јара 1995; Благојевић 1998: 43–45; Благојевић 2000: 16–19.
- 22] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XXX-95-1932.
- 23] Милетић Абрамовић 2002а: 193.
- 24] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-IX-15-1933.
- 25] Плијевски 2013: 131.
- 26] Благојевић 2000: 16–19.
- 27] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-VIII-16-1934.
- 28] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-IV-19-1935.
- 29] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-X-12-1935.
- 30] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XXII-1-1936.
- 31] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XI-17-1936.
- 32] Вукотић 1996: 50.
- 33] Патријарха Варнаве 32, Новопазарска 27, Стојана Протића 28 и Цвијићева 117: ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XVI-8-1938; ф-XVI-11-1939; ф-XIII-238-1939; ф-XI-12-1939. Putnik Prica 2019.
- 34] Дуловић и Миловановић 2017: 30–31. Према речима Богдана Стојкова, он је аутор ове зграде, док је Макшејев само потписао пројекат као тада овлашћени архитект. Међутим, ова информација је још увек непотврђена. За информацију захваљујем Милану Миловановићу. О архитекти Леониду Макшејеву видети: Миловановић 2004: 13; Kadjević 2018: 314.
- 35] За ову информацију захваљујем Милану Миловановићу.
- 36] Маневић 1989.
- 37] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XI-17-1936.
- 38] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XI-17-1936.
- 39] Милетић Абрамовић 2002б: 68–69.
- 40] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XVII-44-1937.
- 41] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XVII-44-1937.
- 42] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XXXIII-66-1939.
- 43] ИАБ, картон житеља; ОГБ, ТД, ф-III-16-1940; Дуловић и Миловановић 2017: 66–69.
- 44] Путник 2015: 46–47.
- 45] Данас је та површина зазидана. Дуловић и Миловановић 2017: 16–17; Маневић 2008: 240–241.
- 46] Дуловић и, Миловановић 2017: 30–31.
- 47] Овај начин решавања улазне партије видљив је на стамбеној згради на углу Милешевске и Лозничке улице из 1957. године: Милашиновић Марић 2017: 220, 222; Маневић 2008: 58–63.
- 48] Путник 2012.
- 49] Дуловић и Миловановић 2017: 19.
- 50] ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XXI-19-1934; ф-XXI-7-1938.

ЛИТЕРАТУРА:

- Blagojević, Lj. (2000), *Moderna kuća u Beogradu (1920–1941)*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Blagojević, Lj. (2003), *Modernism in Serbia: The Elusive Margins of Belgrade Architecture 1919–1941*, Cambridge: MIT.
- Благојевић, Љ. (1998), Raumplan у породичним кућама архитекта Милана Злоковића: интерпретација и реализација изворног концепта, *Архитектура и урбанизам* 5: 43–55.
- Blagojević, Lj. (2015), *Itinerari: Moderna i Mediteran*, Beograd: Službeni glasnik.
- Веселиновић, Ј. (1992), Списак Јевреја и супружника Јевреја који су према наредби војног заповедника у Србији од 30. маја 1941. године поднели Општини града Београда пријаве о имовини, *Зборник Јеврејској историјској музеја* 6: 372–406.
- Вукотић, М. (1996), *Архитектура Момчило Белобрк*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Gej, P. (1998), *Vajmarska kultura : Autsajder kao insajder*, Beograd: Georotika.
- Годишња скупштина Инжењерске коморе: због поскупљења грађевинског материјала Комора води борбу против картела шљунка и песка (1937), *Правда*, 12. април: 7.
- Дуловић, В. и Миловановић, М. (2017), *Архитектура за комшије : приручник за разумевање заборављеног модернистичког наслеђа Београда*, Београд: Тачка комуникације.
- Đurić Zamolo, D. (1992), Jevreji – graditelji Beograda do 1941. godine, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja* 6 (Beograd): 216–244.
- Ilijevski, A. (2013), The Lost Voices of Serbian Modernism: Miša Manojlović and Isak Azriel, *Serbian Studies* 27/1–2: 121–146.
- Jara, C. (1995), Adolf Loos's Raumplan Theory, *Journal of Architectural Education* 48/3: 185–201.
- Kadijević, A. (2016), The Creative Presence of Jews in Belgrade Architecture of the Twentieth Century, *Serbian Studies* 27/1–2: 147–154.
- Kadijević, A. (2018), Djelatnost ruskih arhitekata emigranata u Hrvatskoj i Jugoslaviji (1920.–1980.), *Prostor* 26/2 (Zagreb): 308–319.
- Камилић, В. (2008–2009), Осврт на делатност Групе архитеката модерног правца, *Годишњак града Београда LV–LVI* (Beograd): 239–264.
- Којић, Б. (1979), *Друштвени услови развојка архитектонске струке у Београду 1920–1940*, Београд: Српска академија наука и уметности.
- Маневић, З. (1989), *Архитектура Милан Злоковић*, Београд: Институт за историју уметности : Музеј савремене уметности.
- Маневић, З. (ур.) (2008), *Лексикон неимара*; Београд: Грађевинска књига.
- Милашиновић Марић, Д. (2017), *Полејне његесеје у српској архитектури*, Београд: Орион арт : Технички факултет Универзитета у Приштини.
- Милетић Абрамовић, Љ. (2002а), *Архитектура вила и резиденција Београда 1830–2000*, Београд: Карић фондација.
- Милетић Абрамовић, Љ. (2002б), Копитарева градина III: Модерна архитектура (1928–1998), *Архитектура и урбанизам* 11: 65–71.
- Миловановић, М. (2004), Сећање на прошлост, *Врачарски гласник* 13 (Београд): 13.
- Награђени пројекти за нови ресторан у Топчидеру (1931), *Време*, 27. јун: 7.
- Путник, В. (2012), Прилог проучавању развојних токова међуратне стамбене архитектуре Београда, *Наслеђе XIII* (Београд): 153–166.
- Путник, В. (2015), Портали и улазни холови стамбених зграда у Београду (1918–1941), *Наслеђе XVI* (Београд): 43–55.
- Putnik Prica, V. (2019), Pionirka privatne prakse: stambena arhitektura Katarine Marković-Šajinović, *Zbornik Seminara za studije moderne umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu* 15: 65–79.
- Резултат конкурса за скицу санаторијума на Авали (1931), *Политика*, 15. новембар: 5.
- Резултати конкурса за идејне скице санаторијума на Авали (1931), *Време*, 15. новембар: 5.
- Russell, F. (ed.) (1986), *Mies van der Roë: European Works*, London, New York: Academy Editions, St. Martin's Press.

СКРАЋЕНИЦЕ:

ИАБ – Историјски архив Београда

Summary: VLADANA PUTNIK PRICA

CONTRIBUTION TO STUDYING RESIDENTIAL ARCHITECTURE
OF ALFRED MELAMED IN BELGRADE

There is almost no mentioning of architect Alfred Melamed in the historiography so far. Different factors contributed to the fact that little is known about the life and work of the architect Melamed, starting from his modest involvement in the public life, until the emigration to the United States at the onset of the World War II. Melamed was born on 2 September 1901 in Belgrade. He studied architecture in Berlin, where he also spent his first several years of designing career. Due to the change in the political situation in the Weimar Republic, but also owing to the increasingly close cooperation with his colleagues from Belgrade, Melamed returned to his hometown around 1933, where he set up his own designing office. He was a member of the Group of Architects of Modern Trends as well as the Chamber of Engineers. He also took part in several competitions and primarily dealt with designing of residential buildings, as well as industrial plants.

The first design that Melamed produced in his Belgrade office was the house for Milan Jovanović in 6 Puškinova Street, in 1933. Apart from being the first, this is also his most radical modernist work that unfortunately remained unfinished. The design was strongly inspired by the ideas and work of Adolf Loos, Ludwig Mies van der Rohe, and other architects who were active in the cultural circle of Central Europe during the interwar period.

In the same year, Melamed designed a residential building for Olga Rešovski at the corner of Cvijićeva and Račkog Street. The edifice contains most of the modern architectural elements and is especially significant for Melamed's approach to designing a corner with deep set balconies. The following year he designed a residential building for Jakov Adanja in the 55–57 Aleksandra Karađorđevića Boulevard. Once again, Melamed applied certain design elements similar to Loos's architecture, such as tile façades, cubic structure, irregular layout of windows and the wire panel fence. He would use the same ornaments the following year, on the house of Ester Zunan in 5 General Vasića Street. Additionally, the same year, Melamed designed a residential and commercial building for Natan Baruh in 22 Dobračina Street.

The residential and commercial building for Josif Simon in 5 Savska Street, designed in 1936, is considered one of the finest works in Melamed's opus. Apart from being very interestingly solved in terms of typology, the building has many qualities, from an extremely harmonious and originally solved façade, to the innovative and functionally designed residential units. In the same year, Melamed designed a building for his cousin Moša Melamed in 45 Gospodar Jevremova Street. In this edifice, he further developed the layout of residential units, but also introduced new details in the exterior decoration. The year after that, he designed a residential building for the Glogauer family in Kopitareva Gradina, which represents a precedent in Melamed's career since it was designed in the style of modernized academism. His final work, the third one of exceptional quality, is the building for Lav Frajer in 34 Miloša Pocerca Street dating back to 1939. In this design, Melamed introduced a number of innovative materials and solutions in the façade design, the entering portal and vestibule, as well as its spatial layout.

When World War II broke out, Alfred Melamed emigrated to New York, where he lived until death in 1965. As a designer, Melamed was actively involved in the formation of the Belgrade cityscape during 1930s. His works should be given a more significant part in the historiography, while his opus is yet to be analyzed in even greater detail in future papers.

Vladana B. Putnik Prica, PhD

Art Historian

Principal Research Fellow,

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

vladana.putnik@f.bg.ac.rs

Illustrations:

- Fig. 1 House of Milan Jovanović, 6 Puškinova Street, façade design, 1933 (Historical archives of Belgrade)
- Fig. 2 House of Milan Jovanović, 6 Puškinova Street, high ground floor and first floor plan, 1933 (Historical archives of Belgrade)
- Fig. 3 Residential building of Olga Rešovski, 1 Račkog Street, second floor plan, 1933 (Historical archives of Belgrade)
- Fig. 4 Residential building of Jakov Adanja, 55–57 Aleksandra Karadževića Boulevard, floor plan, 1934 (Historical archives of Belgrade)
- Fig. 5 Residential building of Natan Baruh, 22 Dobračina Street, foreground, 1935 (Historical archives of Belgrade)
- Fig. 6 Residential and commercial building of Josif Simon, 5 Savska Street, 1936 (author's photograph)
- Fig. 7 Entrance to the residential building of Moša Melamed, 45 Gospodar Jevremova Street, 1936 (author's photograph)
- Fig. 8 Residential building of Leon and Regina Glogauer, 3 Kopitareva Gradina, 1937–1938 (author's photograph)
- Fig. 9 Residential building of Lav Frajer, 34 Miloša Pocerca Street, 1939–1940 (author's photograph)
- Fig. 10 Residential building of Lav Frajer, 34 Miloša Pocerca Street, vestibule, 1939–1940 (author's photograph)
- Fig. 11 Residential building of Lav Frajer, 34 Miloša Pocerca Street, standard floor plan, 1939–1940 (author's photograph)